

DR. H. TÓTH ISTVÁN
kandidátus
Lomonosov Egyetem
Moszkva

Ady-versek olvasása közben

– EGY SZAKSZÓMEZŐ-KUTATÁS NÉHÁNY TANULSÁGA –
III. RÉSZ

Azt adtam feladatul 19 hetedik osztályosnak, hogy az irodalomóráikon közösen feldolgozott ADY ENDRE-versek közül elemezzenek egy-egy verset műismertetés keretében, s közben alkalmazzák minden lehetséges helyzetben a tanult irodalom-, művészetelméleti ismereteket és könyvtárhasználati tudnivalókat (1).

A következő szemelvényeket választották a gyermekek: A föl-földobott kő (= 12 fő), A grófi szerűn (= 2 fő), A magyar Ugaron (= 1 fő), A téli Magyarország (= 2 fő), Szeretném, ha szeretnének (= 2 fő). A tankönyv (2), amelyből az adatgyűjtés idején tanultak a diákok, természetesen több ADY-művet közölt, s még több volt azoknak a száma, amelyek elolvasására fel is hívta az olvasmányválasztás szempontjából egyre inkább önmagukra találó kamaszok figyelmét.

A hűségvallomás éppúgy megtalálható a választott költemények között, mint az elmaradottság, a szellemi sivárság okán felszakadó fájdalomérzet, panasz versbe öltött megjelenítése. De itt van a szeretetvágy megéneklése is, amelyről a következőket olvashattam az egyik dolgozat szerzőjétől:

„Ez a vers egy fiatal, lelki magányban élő, „mégis-akarató”, felfelé törekvő költőt ábrázol:

Sem utódja, se boldog őse,
Sem rokona, sem ismerőse,
Nem vagyok senkinek,
Nem vagyok senkinek.
(...)

A harmadik versszak elején fordulat következik be, akár csúcspontnak is nevezhetném:

De jaj, nem tudok így maradni,
Szeretném magam megmutatni, (...)

Engem megkapott és nagyon felkavart ez a *mű*, főleg az *alkotó ábrázolásmódja*. Az, ahogyan a költő az emberek vele való törődését, a siető embertársak szeretetére vágyódását őszintén feltárja, számomra megható.” (*Megjegyzés*: a dőlttel kiemelt fogalmak a tanuló szakszóállomány-tudásának szegmensei.)

E dolgozat olvasásakor, javításakor és elemzésekor úgy éreztem – más dolgozatoknál hasonlóképpen –, hogy a diák számára élménnyé vált az olvasás, mert gondolkodott a szemelvényről, nem egy közönséges, konvencionális felelet leírására törekedett.

A bekezdések (= Bek) számának elemzése

Átlagosan majdnem 5 bekezdésből (= 4,63/fő) szerkesztette a 19 adatközlő műismertetését, mivel összesen 88 db-ot számlálhattam meg a dolgozatok javításakor. Jelentékeny mennyiségi eltérést mutat a tanulói Bek-szerkesztés. A tanulók többsége, vagyis 8 fő (= 42,10%) egyöntetűen 3 Bek-ből szerkesztette műismertetését. Az átlagmutató (= 4,63/fő) értékének kialakulásában a szük-

ségtelenül magas bekezdésmennyiségek (= 8-10 db) játszottak szerepet. Miután a szórásmutatót (= $\pm 2,62$) felhasználtam a minősítésszámításban ($v = 56,59\%$), egyértelművé vált: szélsőségesnek tekinthető a bekezdések mennyiségének átlagos eltérése.

Az úgynevezett átlagos bekezdés ($\bar{x} = 1 \text{ Bek} = 3,17 \text{ ME} + 4,79 \text{ me}$) előrevetíti a szerkesztési mutató (= 1,51 fő) veszélyre célzó üzenetét, nevezetesen igencsak közelít az egy mondategységi mondategész konstrukcióhoz az osztály mondat szerkesztése.

A mondategészek (= ME) számának elemzése

A 19 verselemző 279 db ME-ben ($\bar{x} = 14,68/\text{fő}$) fejtegette a szabadon választott, de közösen feldolgozott egy-egy ADY-műről az érzéseit, a gondolatait, tulajdonképpen az olvasmánymegértését. Az osztályozott adatokból felépített mennyiségi sor igazolja, hogy kb. 12 főre (63,16%) tehető azok száma, akik az átlag (= 14,68/fő) körüli ME-ből állították össze műismertetésüket. A szórásmutatót (= $\pm 4,01$) felhasználó minősítő számlálás eredménye ($v = 27,32\%$) most azt jelzi, hogy erősnek tekinthető a ME-k átlagos eltérése.

Az elsősorban érzelmi színezetű jellege miatt idézett dolgozatban csupán 9 ME-t számoltattam össze. Az ilyen megoldást a tanári gyakorlatban úgy minősítik, hogy „terpeszkedők” a tanuló mondatai, vagyis erős nyomot hagy a szóbeli kommunikáció stílusa az írásbeliségben.

A mondategységek (= me) számának elemzése

Abból adódik a me-átlag (= 22,21/fő), hogy a 19 hetedikes 422 db mondategységgel dolgozott e konkrét műismertetés megírásakor. Az osztályozott adatok azt mutatják, hogy 8 tanuló (= 42,10%) egyöntetűen 16-20 me-ből állította össze szövegművét. Az ebben az osztályközben (= 4.: 15,1–20,0) megjelenők teljesítménye kiegyensúlyozott. A mondategységek *szóródása* a szórásmutató (= $\pm 5,22$) és a minősítő számítás ($v = 23,50\%$) figyelembevételével közepesnek nevezhető.

A fenti ME- és me-adatok alapján kiszámított *szerkesztettségi mutató* (= 1,51/fő) *alacsony értékűnek* tekinthető 7.-ben, kiváltképp azért is, mert az adatfelvétel a tanév utolsó negyedében, májusban készült.

A tanulói műismertetések tartalomelemzése

Az eredetiség (= 82 pont), a tématarítás (= 81 pont) és a hitelesség (= 80 pont) szempontjából jónak mutatózó növendékek gyengéje – mint másutt is! – a kifejtettség (= 74 pont). Ám ha az elért összesített eredményt tanulmányozom, eltekintve a tartalmi gazdagság bizonyos fogyatékoságaitól, akkor a 82,53%-os szintet igen jó teljesítményként foghatom fel.

A diákok 57,89%-a (= 11 fő) 21–25 pont közötti értéket kapott műelemzésének tartalmasságáért. Nem jellemezte a tanulói szövegműveket a téma sokoldalú megfogalmazása. Ezek a gyermekek kötötten fejezték ki olvasmánymegértésüket, totális relativizmusuk korlátozott volt (3). A szórásmutató (= $\pm 3,48$) és a minősítő számítás ($v = 16,87\%$) következménye, hogy a szabadon választott, tanórán közösen feldolgozott ADY-versek műelemzése a tartalmasság szempontjából közepes értékű átlagos eltérést jelez.

A tanulói műismertetések fogalomalkotása

A bevezetésben említettem, hogy melyik öt ADY-vers ragadta meg leginkább a jelen kutatásban szereplő 19 tanulót, akik 58-féle terminus technicust alkalmaztak 309-szer. Ez a mennyiség az optimum felől nézve 28,04%-os telítettségű dolgozatot jelent a fogalmak tekintetében. Ennek a csoportnak az átlagos szakkifejezés-használata 16,26/fő. Ismerkedjünk meg az itt és most alkalmazott szakkifejezésekkel!

Ábrázolásmód, alkotó, allegória, alliteráció/betűrím, aranymetszet, cím, csúcspont, ellentét, értékkürtüresedés, értékválság, festői/költői jelző, fokozás, fordulat, forma, főszereplő, hasonlat, hosszú és rövid szó-

tagok, időmértékes verselés, ismétlés, jelenet, képsor, keresztírim, kompozíció, költemény, költő, költői kép, környezetrajz, kulcsszó, makrokozmosz, megszemélyesítés, metafora, metonímia, mikrokozmosz, motívum, mű, műalkotás, műértelmezés, olvasó, párrím, rím, ritmus, romantikus, szabályos váltakozás, szimbólum, szimultán verselés, szóképek, szólamhatár, tipikus, többletjelentés, ütem, ütemhangsúlyos verselés, üzenet, vers, verssor, versszak/strófa, versszerkezet, záró versszak, zeneiség.

Az osztályozott adatok osztályközértékei erősen megosztott mezőnyt rajzolnak fel, ami az irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhasználati fogalmakat illeti. Az egyik dolgozatban (= „A grófi szérűn”) mindössze 4 (!), míg más műelemzésekben 26-26 szakkifejezést találtam egyszerűen figyelembe véve őket a megszámláláskor. A fogalomalkalmazás átlagos eltérést megadó mutatója ($\pm 6,10$) és a minősítő számítás eredménye ($v = 37,51\%$) alapján szélsőségesnek tekinthető a szórás. Ennek az okát nemcsak a többféle vers elemzése adja, hanem a vizsgálatban szereplők olvasmánymegértési színvonala is.

Igen beszédesek a most feltárt 309 fogalom rétegei. A stilisztikai fogalomfajták (= 19-féle) és a verstani szakkifejezések (= 16-féle) imponáló mennyiségben és minőségben jelentek meg az egyes tanulói szövegművekben. Különösen „A föl-földobott kő” című vers elemzői alkalmazták leggyakrabban a verselméleti és a stilisztikai fogalmakat. Aki belepillant a kutatás tanévében használt hetedikes irodalomkönyv (4) aktuális szakaszába, azonnal megvilágosul, honnan a gyermekek tudásanyaga.

A megtanítás elmélete szerint rendkívül fontos 70%-os teljesítménykülöbséget ezek a szakkifejezések lépték át:

költő (K):	16 = 84,21%
vers (V):	16 = 84,21%
mű (K):	15 = 78,95%

Úgy látom, ha olyan versközeli, kiváltképp gyermekolvasó (= tanuló) közeli költői szöveg-művet faggató elemzések kerülnének gyakrabban a diákok kezébe, mint KISS GÁBORNÉ könyve (5), akkor a diákok háttérismeret-tudása körül nem ütné(n)k akkora zajt. Már több alkalommal foglalkoztam a nyilvánosság előtt azzal az irodalompedagógiai felfogással, hogy szerencsésebb, pontosabban: eredményesebb 8.-ban foglalkozni a „Nyugat” közismert alakjaival. Magam a 13-14 éves olvasóknak készített irodalmi feladatgyűjteményemben (6) mutatom be – szándékaim szerint igen részletesen – többek mellett Ady Endre munkásságát. Az olvasmánymegértést segítő tájékoztató szövegfajtákban, valamint a feladatszerkezetekben is messzemenőkéig támaszkodtam a tanulói fogalomhasználattal összefüggő kutatásaim eredményeire.

IRODALOM

1. H. Tóth István: „Az olvasás: felfedezés” – Egy korosztály irodalomértésének alakulása (Kandidátusi értekezés). Magyar Tudományos Akadémia Doktori Tanácsa, 1997., Budapest.
2. Goda Imre–M. Boda Edit: *Irodalmi olvasókönyv az általános iskola 7. osztálya számára*. Tankönyvkiadó, 1982., Budapest.
3. Rosenblatt, Louise: *The Reader, the Text, the Poem*, 1978. Idézi: A. Jászó Anna 1995/5: Az olvasó válaszáinak (reader response) kutatása című tanulmányában. Magyartanítás, Budapest.
4. Goda Imre–M. Boda Edit: *Irodalmi olvasókönyv az általános iskola 7. osztálya számára*. Tankönyvkiadó, 1982., Budapest.
5. Kiss Gáborné: *Versközélemben*. Tankönyvkiadó, 1990., Budapest.
6. H. Tóth István: *Jelek az úton (Irodalmi feladatgyűjtemény 13–14 éves olvasóknak)*. Mozaik Oktatási Stúdió, 1999., Szeged.